

ДЕМОКРАТИЧЕН СЪЮЗ НА ЖЕНИТЕ

=====

**ПРОЕКТ: "НОДИСКРИМ" - БОРБА СРЕЩУ
ДИСКРИМИНАЦИЯТА В ТРУДА**

**ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ДИСКРИМИНАЦИЯТА
В ТРУДА В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

**Дискриминация по пол, възраст и етническа
принадлежност**

част 2: Дискриминация по етническа принадлежност

София, 2004

ПРОУЧВАНЕ НА СЪСТОЯНИЕТО И ПОЛИТИКИТЕ

В България живее население от различни етнически групи: българи, турци, цигани, арменци, евреи и други. По данни от преброяването на населението структурата на населението по етнически групи е както следва:

Година	Общо	Българи	Турци	Цигани	Други
1900	100,0	77,1	14,2	2,4	6,3
1920	100,0	83,1	10,7	2,0	4,0
1946	100,0	84,0	9,6	2,4	4,0
1965	100,0	87,9	9,5	1,8	0,8
1974	100,0	87,0	10,2	1,9	0,9
1992	100,0	85,7	9,4	3,7	1,2

Източник: Кирил Донков, Етническият състав на населението, сп. "Статистика" 2/94

През последните години, години на значителни политически, икономически и социални трансформации свързани със смяната на политическата система и икономическия модел се промени и положението на отделните етнически групи. За всички групи от населението преходът към пазарна икономика като правило съпътстван през повечето години с дълбока икономическа криза, висока безработица, масово обедняване и значително социално разслояване на населението. Степента на отражение на тези негативни процеси, често свързани с нарушаване на основни трудови и социални права (правото на труд, на образование и квалификация, на социално осигуряване и други), засяга в различна степен отделните етнически групи.

Според независимите експерти по изследване на малцинствата сложната социално-икономическа ситуация в страната и като цяло деликатната геополитическа обстановка на Балканите изисква прецизна демографска картина за България, особено в частта за числеността и регионалното разпределение на малцинствените общности.

Отсъствието на официална статистика по етнически признак за пазара на труда прави изключително труден анализа и оценката на заетостта и безработицата по етнически признак. Основен източник на информация са социологическите проучвания и други наблюдения. Всички те сочат, че най-тежка е ситуацията на пазара на труда на

циганите/ромите в България и далеч след тях се нареждат турците. От гледна точка на дискриминацията несравнимо по-значителна е тя пак при циганите. Сравнително високата безработица при турското население се свързва повече с реструктурирането на икономиката и ликвидирането на много предприятия от индустрията.

Оценката на дискриминацията по етнически признак ще бъде главно по отношение на ромската група.

Данни за числеността и структурата на ромското население могат да се получат главно от периодичните преброявания на населението (не при всички обаче се ползва етническият признак). Последното преброяване (2001 г.) изключи задължителното деклариране на етническия признак, което прави данните в това отношение непълни. Последното преброяване със сравнително пълна информация за етническия състав на населението са от 1992 г. Спецификата на поведението на ромите по време на преброявателната кампания е, че част от тях декларира не същинската, а предпочитаната от тях етническа идентичност.

По данни от последното преброяване през януари 2001 г. ромите в България са 365 797 души, т.е. близо с 50 000 повече в сравнение с данните от преброяването от декември 1992 г. Според Националния статистически институт (НСИ) през последните 10 години единствено тази етническа група нараства, увеличава броя на населението си. Основната причина за това е сравнително по-високата раждаемост, най-висока в сравнение с другите етнически групи.

Според различни експертни оценки (български социолози, социалните служби и службите по заетостта, а също и на някои европейски изследователи на ромите) броят им варира между 600 000 и 750 000 души.

Според А. Желязкова причините за привидното увеличение на ромите (с 50 000) са две:

- променен престиж на ромската идентичност. През последните години (5-8) нарастна престижността на идентификацията ром и принадлежност към ромската общност.
- по-ниският интензитет на механично намаляване на населението (външна миграция). Общностите на българите, на турците, на евреите интензивно напускат страната поради тежката икономическа криза и бедност. Ромите напускат също, но поради маргинализацията си и крайната бедност, с по-малък "успех", т.е. много често те биват връщани обратно в страната.

Проблемът заетост/безработица

В подреждането на проблемите на ромите през последните 13 години, водещо място заемат проблемите на заетостта и произтичащите от тях проблеми – безработица и бедност. На въпроса: “Кои от следните проблеми оказват сериозно влияние на вас и на вашето домакинство”? на първо място са “икономическите трудности”, следвани от “възможност за работа”.

“Дискриминацията в достъпа до работа” е на трето място? Според А. Желязкова е възможно, сложният проблем с възможностите за намиране на работа (свързан с адекватността спрямо търсенето на пазара на труда, образованието или нивото на квалификация) да е “свърхопростен” от респондентите чрез най-лесния модел на “дискриминация”.

Регионалните измерения на тези нагласи са интересни много. Интензитетът на проблема “безработица” е относително по-нисък в столицата. Същото се отнася и до проблема с интензитета на “икономическите трудности”. В същото време динамиката на интензитета на **“дискриминацията”** като проблем е в обратна посока – най-силна е в столицата и намалява с намаляването на размера на населеното място. Логично би следвало да е обратно, т.т. да се очаква по-силна дискриминация там, където икономическите трудности са по-големи и броят на наличните работни места е по-малък. Този “обратен интензитет” може да се обясни с политически фактори: икономическите проблеми получават лесно политическа формулировка в столицата където са концентрирани НПО (в този случай – етническа или дискриминационна). В дългосрочен план това може да създаде невярно впечатление за хората, че имат по-малки възможности за постъпване на работа: вместо да се фокусират на фундаменталните причини (образование и квалификация) те може да се концентрират върху интерпретирането на “лишаване от служба”.

Доста обезкуражителен е фактът, че “липсата на възможности за образование” е поставено на четвърто място (1,95) върху скалата на трудните проблеми на ромските домакинства. Съществуват две възможни интерпретации за това: песимистична и оптимистична. Оптимистичната е, че възможностите за работа са достатъчно добри и не представляват проблем. Песимистичната (или по-скоро реалистичната) е, че респондентите не оценяват адекватно действителният дългосрочен ефект от недостатъчните възможности за образование за техния бъдещ живот.

Различните образователни, квалификационни и психологически характеристики на населението в България определят и различните равнища на безработица, които се утежняват от още два фактора – географски (заселеност в райони с по-слаба

инфраструктура) и демографски (наличието на повече деца, което утежнява реалната бедност).

Образованието и квалификацията наред с региона (столица-провинция) са **основните фактори** за наличието или липсата на трудности при търсене на работа от страна на анкетираните. Не всички обаче са съгласни с това. Например съгласно проведеното изследване на IMIR през 2001 г на въпроса : *Кои са трите основни причини, поради които не можете да си намерите работа?*” най-често са избрани отговорите

- “цялостната икономическа депресия в страната” (86%)’
- “**моята етническа принадлежност**” (73%)’
- “недостатъчната квалификация” (71%) (независимо, че въпросът е поставен на първо място в таблицата с въпросите).

Може да се предположи, че логиката на това подреждане е, че “ако се развива икономиката и ако няма етническа дискриминация, двете основни пречки за намиране на работа няма да съществуват”. Това обаче се опровергава и на практика. Дори при развиваща се икономика (България през последните години има сравнително висок икономически растеж от 4-5%) високата безработица и увеличаващата се бедност остават факт, който води до маргинализация и дезинтеграция на ромското население. Аналогична е ситуацията и в други страни от Източна Европа (напр. Полша). Причината е, че само част от хората участват в икономическия растеж., тези които имат по-високо образование и професионална квалификация.

Общата икономическа депресия като основна причина за намиране на работа се сочи главно от ромите с основно и по-високо образование и по-заможните. Анкетираните без основно образование и най-вече тези от столицата сочат като главна причина **етническата принадлежност**.

Жените и най-младите посочват като основна причина за ненамиране на работа недостатъчната квалификация.

Ако средната за страната безработица варира между 18 и 25%, то при ромите тя достига и надхвърля 80%.

По данни на IMIR би могло да се твърди, че в някои селища или квартали, с компактно население от роми, безработицата достига до 95%.

По данни от изследване на IMIR **през 1999 г.** в някои най-големи ромски квартали и в села със значителен дял ромско население в България **65% от ромите са безработни**.

- над 25% от безработните роми никога не са успявали да започнат работа,

- 10% са безработни повече от 10 години,
- при близо 45% безработицата трае от 5 до 10 години.
- при други 14% тя е с продължителност от 2 до 4 години и
- едва 10% са останали без работа през последните 12 месеца.

При едно от последните проучвания (**2001**) на IMIR данните се потвърждават:

- **58%** от анкетираните роми твърдят, че са **безработни**
- 20% са пенсионери
- 15% наети
- 2,5% в отпуск по майчинство
- 1,5% - домакини и
- 0,5% - студенти.

Всички данни за равнището на безработица следва да се разглеждат и оценяват внимателно. Често понятието "трудова заетост" означава за респондента "трудова договор със заплата", по рядко "Някаква дейност, носеща доходи". Много често ромите са заети във неформалната икономика, т.е. с дейности, които им носят доходи, но за да запазят възможността си да получават социални помощи, те не декларират заетост. Наблюдава се и обратното – деклариране на икономическа активност и преди всичко безработица, за получаване на социални помощи, без реално да се търси заетост. За целта при изследването на заетостта и безработицата при тази етническа група се задават различни допълващи се и взаимно уточняващи се въпроси.

Например на въпроса: "Какъв е Вашия настоящ социално-икономически статус?" получените отговори очертават сравнително високо равнище на заетост – средно 14,8% (при това трябва да се има предвид, че респондентите са били интервюирани у дома и съществува голяма възможност значителна част от заетите да са били на работа по време на интервюто).

На друг въпрос например: "Какъв вид работа/дейност сте извършвали през последните 6 месеца, за да печелите пари?" отговорът "Не съм спечелил никакви пари през последния месец" дава разумна оценка относно безработицата и заетостта (често неформална). Почти 50% са избрали този отговор. Интересен е обаче факта, че в столицата 60% "не са печелили пари през последния месец", но само 37,5% отговарят че са "безработни" на въпроса за техния социално-икономически статус. Това означава, че част от хората са били въввлечени в икономически дейности без да получават доходи. В селата делът на хората, които "не са спечелили никакви пари" е значително по-висок отколкото тези, които считат себе си за безработни (съответно 44,2 и 59.8). Това означава, че хората все още са склонни да възприемат заетостта по скоро в контекста

на "заетост срещу заплата, а не в по-широкия смисъл за доходна дейност (доходи често пъти не в пари, а в натура).

Други измерение на проблемът заетост/безработица се дава от отговорите на въпроса : "От кой от следните източници домакинството е получило пари през последните 6 месеца?". Стават ясни източниците на доход, до които семействата имат достъп (а не делът на приходите на домакинството от съответния източник).

Социалните помощи, пенсиите и временната заетост без договор доминират. Помощите за безработица са споменати само от 8,3%, което изглежда е вярно и подчертава факта, че повечето от безработните роми са дългосрочно безработни и нямат повече право на помощи за безработица.

При заетостта доминира случайната (от време на време) недоговорилана заетост следвана от редовна работа с трудов договор и заплата.

По отношение на стабилността на заетостта или "продължителната трудова заетост" може да се получи отговор от въпроса: "Кога за последен път имахте работа"? Получените отговори потвърждават дългосрочния характер на ромската безработица – средно и за мъжете и за жените е посочена 1996 г. За най-младите (до 25 г) е посочена 2000 г., от 26 до 40 г е посочена 1997 г., за 41-55 годишните – 1996 г и при респондентите над 55 години – 1992 г.

Тези, които са с основно и по-ниско образование са заети в различните сфери на "черната икономика", но и това е спорадично, възнагражденията са нерегламентирани и свръх ниски, липсва социално и здравно осигуряване. Често дейностите са незаконни (напр. Производство и бутилиране на алкохол, търговия с валута или крадени вещи, пласиране на дрога) и част от работещите в тази сфера попадат под ударите на закона.

Възможностите за заетост на ромите често се виждат в техните традиционни занаяти, които могат да бъдат и тяхното най-конкурентоспособно предимство. Според А. Желязкова данните не дават основание за оптимизъм в това отношение. На въпроса: "Какви традиционни ромски дейности, практикувани във вашата общност могат да бъдат източник на доходи днес?" Най-голяма подкрепа получават следните три:

- ръчен труд (76,6%),
- търговия (70,4%) и
- музика (макар, че подкрепата е далеч по-малка – 51,7%).

Търсенето на ниско-квалифициран труд е разбираемо по-малко в големите (главно индустриални) градове. Ромите, интервюирани в столицата преобладават сред

тези, които са посочили търговията (96%), гадателство (56%) и лечителство (33%) като потенциални източници на доходи. От това следва, че

- ромите са склонни да изберат (или да разчитат) на дейности, които не изискват почти никаква квалификация (дори занаятите получават неочаквано ниска подкрепа в сравнение с ръчната работа – т.е. неквалифицирания физически труд). Това поставя сериозни проблеми за тяхното бъдеще доколкото такива умения стават все по-малко пазарни в сегашните и бъдещите икономически условия.

- резултатите от този въпрос разкриват или неадекватна идея за пазарните изисквания (очаквайки, че неквалифицирания труд може да бъде източник на доходи) или адекватна оценка на техните настоящи (драстично намалени) възможности. И в двата случая посланието е доста песимистично: *традиционните умения не могат да се възприемат като източник за възможно конкурентноспособно предимство и стратегиите за създаване на работни места трябва да се базират на някакви други основания.*

Кои са **сферите на заетост и източниците на доходи за ромското население?**

- продажба на старо желязо и хартия. Така 20% от анкетираните семейства са имали някакви средства за съществуване. Заети с това са главно мъже, без основно образование, с големи семейства и най-бедните.
- събиране на билки.
- селско стопанство (12% са се занимавали със селско стопанство, а близо половината от ромите в България са селски жители). Това свидетелства за мащабността на проблема с достъпа до продуктивните ресурси (земя и работен капитал).
- строителство (10% от анкетираните)
- промишленост (7%)
- чрез изпращане децата на улицата (5%)
- образованието (едва 2,2%), от които 20,5% са жители на столицата..

При централно планираната икономика значителен дял от ромите работеха в селското стопанство. С падането на старата система и реституцията на земята тези възможности изчезнаха, което допринесе за високи равнища на бедност сред селските роми, които са близо половината от общия брой на ромите в България.

Според данни на статистиката в края на 40-те години (преди масовото коопериране на селскостопанските земи) около 75% от българите и 86% от турците, които са живеели в селата са притежавали собствена земя са се занимавали основно със земеделие.

Над 50% от ромите в България през последните 40-50 години, които живееха в селата, притежаваха къщи, градини и изкарваха прехраната си като наети в кооперативните стопанства. *Реституцията на земята остави хиляди роми без препитание, маргинализирани и без възможност да хранят децата си, да ги обличат и да ги изпращат на училище.* Нещо повече, на много места по селата се оказва, че ромските къщи са построени върху земя, която е чужда или общинска собственост.

Почти 100%-та безработица по селата доведе до срив в междуетническите отношения в българските села. Ромите започнаха да крадат от земеделската продукция на своите съседи, от къщите и от добитъка им, срещу което масово в селата българи, турци, помаци (т.е. всички други етнически общности) рязко засилиха негативните си нагласи, които на места достигат до ксенофобия и някои агресивни прояви.

Процесът на "реномадизация" може би влоши проблема (за разлика от началото на 20 в., днешният номадски начин на живот не може да осигури устойчиви източници на доходи "пасващи" на съществуващата икономическа структура на обществото).

Ако не се подходи адекватно, проблемът с бедността на селските роми (появила се в резултат на системните промени през 90-те) ще се разрасне вследствие на появяващата се ромска миграция в селските области.

Ако не се осигурят възможности за самозащета (земя от държавата или от общинските фондове), тези хора може да навлязат в процеса на "реномадизация" с всичките му отрицателни последици за междуетническите отношения.

Безработица и жизненни стратегии

Икономистите изтъкват, че когато безработицата в дадена общност засегне над 30% от нейните членове за повече от две години, в общността започва да се наблюдават деградиционни процеси, с които тя не е в състояние да се справи сама. В продължение на повече от 10 години равнището на безработица на ромите далеч надхвърля тази критична граница. Степента на обедняване в общността взе изключително тежки размери. Чувствайки се изхвърлени от обществото, ромите започнаха да се концентрират в градовете и селата край тях, засилвайки пространствената си обособеност от останалото население. Мигрантите и част от старите жители живеят при кошмарни условия, с влошен здравословен статус, с невъзможност да се изхранят, с отпадане на децата от училище и т.н. Това води до унаследяване на бедността от младото поколение. Според д-р Илонка Томова *има*

всички основания да твърдим, че през последните години сме свидетели на формирането на *underclass* в средите на ромите. Дълбочинните интервюта на нейния екип показват, че в някои отношения може да се говори за поведение типично за гетата при ромите в сегрегираните квартали. В тези квартали, в които **безработицата е засегнала над 90% от възрастното население, израстват все повече неграмотни младежи, които не обвързват представите си за живот с работа.** Това обстоятелство увеличава вероятността жителите на гетото да разчитат на нелегитимни източници на доход, което още повече отслабва до пълно скъсване връзката им с легитимния пазар на труда.

В големите ромски квартали **безработицата е много по-висока и по-продължителна при жените, отколкото при мъжете:** *никога не са работили 16% от мъжете и 31% от жените (попаднали в извадката).* В това отношение ромската общност значително се различава от средните стойности за страната, където от десетилетия сред българките туркините се утвърди почти 100% икономическа активност, т.е. желание за заетост или заети (преди последните политически и икономически промени).

Служителите в бюрата за социални грижи сочат, че официално регистрираната безработица при жените-циганки е по-ниска, отколкото средните данни за женската безработица в редица райони. Една част от тях не се регистрират като безработни по различни причини (липса на редовна адресна регистрация, преминаване от майчинство в майчинство, по-висока инвалидност, нередовна регистрация в социалните служби и др.

Особено тревожна е ситуацията с **ромите в млада възраст.** Според цитираното вече изследване на А. Желязкова, 66% от най-младите роми (17-29 годишните) *никога не са работили.* Сред **жените от същата възрастова група** този дял е 77%.

Изследването сочи, че

- 85% от ромите дори не са си помислили да започнат собствен бизнес,
- 5% са опитали, но са банкрутирали
- 2% са имали бизнес за кратко време и са го продали и
- едва 4% от анкетираните имат успешен бизнес.

Сред най-значимите фактори за тази ситуация се сочат образованието и региона (банкрутирали са повече от два пъти повече в областните градове, отколкото в столицата).

Поредицата изследвания на д-р Томова и социологическите екипи на IMIR показва, че **безработицата не засяга равномерно ромите от различните субгрупи.**

* Най-висока е безработицата за групата на т.нар. "голи" цигани – между 74% и 92%. Негативните стереотипи на българите по отношение на тях са най-силни и най-устойчиви. Те най-трудно се включват в организирани трудови дейности, имат най-нисък образователен и квалификационен статус, трудовата им дисциплина е най-ниска.

* В най-благоприятна ситуация на пазара на труда са т.нар. "български цигани". Те са и сред най-добре интегрираните ромски микрообщности в българското общество. Тя се включва в промишленото производство още от зараждането му, градила е своя авторитет като работническа прислойка в продължение на век и половина. От техните среди са излезли много лекари, учители. Музиканти, адвокати, икономисти и юристи.
Най-ниската ромска безработица е в кв. "Христо Ботев" в София (41%).

Според проучването на А. Желязкова от 2001 г в скалата на ценностите на ромите-респонденти **работата** е поставена преди доброто семейство и щастието на децата, вероятно като най-съществено условие за тях, но и като показател за тежестта на безработицата сред анкетираните. Тези от столицата са значително повече в показателите да имаш добро здраве и работа, а тези от селата предпочитат безопасния и предвидим живот и богатство.

На въпроса: "Кои са основните три условия, за да успеете в живота?" отговорите са както следва:

- добър късмет (61%)
- добро здраве (45,9%)
- помощ от държавата (45%)
- много работа (37%)
- добро образование (35%).

Тези отговори разкриват мащабността на културата на зависимост сред ромската общност (пасивно отношение, липса на възможности за оказване на влияние върху собствените жизнени стратегии. Трудно е да се очаква, че липсата на практически опит за това как притежаването на образование и квалификация може да промени възможностите за работа и по-добър живот, ще промени жизнената стратегия на личността.

Политиката за социално подпомагане и за активна политика на пазара на труда

Според антропологическите и социологическите изследвания на IMIR, ромите притежават ярко изразени етатистки нагласи. Масовото очакване сред представителите на ромската общност е държавата да се погрижи за тях. За сравнение с останалите етнически групи, найслабо доверие в държавата имат помаците, които винаги разчитат на себе си, на семейството, рода и общността. За българите по принцип е характерен традиционен национализъм.

Резултатите от регионалното изследване за ромите показва ясно равнището на зависимост на ромите от държавата. На въпроса "Кой е най-добрият начин за хората да решат проблемите си?" 51% от интервюираните отговарят "Държавата е тази, която решава проблемите, малко е това, което ние можем да направим", 24% смятат, че хората трябва да решават проблемите си заедно, независимо от етническата им принадлежност и само 17% заявяват, че всеки трябва да се грижи сам за себе си.

Съществуващата нагласа при ромите и по мнение на различни специалисти от практиката развилата се жизнена стратегия през последните години да **разчитат на държавата** обикновено се свързва със социалното подпомагане. Средствата, заделени за социално подпомагане са недостатъчни за непрекъснато нарастващите потребности през последните 14 години. Икономическата криза, дефицитността на държавния бюджет, от една страна, и, от друга, значителната безработица и масово обедняване на населението и особено това на ромите, ограничават възможностите на държавния бюджет и политиката за социално подпомагане. По данни от изследването на проф. П.-Е.Митев и И. Томова, едва 23% от ромите получават месечно социални помощи и под 1/3 от всички безработни в страната. Повечето ромски семейства, които имат право да получават някакви социални плащания, разчитат главно на детските добавки и евентуално на мисерната пенсия на нятой от възрастните родители в домакинството.

Информацията за източниците на доходи за ромите показва в каква степен ромите са зависими от социалното подпомагане или на липсващата визия какво да се направи в това отношение. Само 22% от респондентите са посочили, че получават редовна заплата по трудов договор за последните 6 месеца, а 6% имат редовна заплата без трудов договор или общо 28%, т.е. между 1/4 и 1/3. Почти половината (49%) съществуват благодарение на социалните помощи, 39% от домакинствата се издържат с пенсиите на възрастните, на детските добавки разчитат 34%, около 1/3 (32%) изхранват семействата си чрез временна работа.

Според изследването на Клуб "Икономика 2000", проведено през 1998 г във връзка с мониторинга на програмата за спешна социална помощ, ромите заемат най-висок относителен дял сред бенифициентите на социални помощи:

Етническа група	Дял от населението	Бенифициенти
Българи	84,7	71,3
Турци	11,2	10,8
Роми	3,0	16,2
Помаци	0,2	0,5
Други	0,5	0,5

Източник: Икономика 2000

Възможностите на социалните помощи са силно ограничени. Лицата в трудоспособна възраст биха могли да ги получават само ако официално са регистрирани като безработни! От тук и регистрирането като безработни, т.е. нямащи официална заетост и трудови доходи и активно търсеци работа, на много роми, които на практика не търсят заетост. Високата безработица, силно свитото търсене на труд в страната и допълнително прибавящите се ограничения за ромите за конкурентоспособност, породени от масово ниското им образование и липсата на професионална подготовка дават увереност, че няма да им бъде предложена работа от службите по заетостта и ще могат да получават социални помощи без да работят. Силна увереност за това им дава и наличието на етническа дискриминация, от една страна, и от друга – мизерното им материално и финансово състояние. Според мнението на специалистите от социалните служби и бюрата по труда, това промени нагласата на преобладаващата част от ромите от труд към социални помощи, мотивацията за труд стана нищожна, а нарастнаха очакванията от държавата и практиката за криминално преразпределение на доходите в обществото – чрез кражби, проституция, неплащане на ползвани услуги (електроснабдяване, отопление, транспорт и съобщения и други). На свой ред това увеличава негативното отношение към ромите в обществото, което създава други сериозни проблеми.

Политиката за намаляване на безработицата в страната през последните години се реструктурира от пасивна към активна, т.е. от социални плащания – към заетост. Един от най-типичните примери за това е получената развитие програма “От социално подпомагане към заетост”. Друга специфична (само за ромите) програма, която се прилага над 5 години е “Ограмотяване, професионална подготовка и заетост”. Наред с тях има и други програми, предназначени да създадат т.нар. субсидирана заетост за безработни – главно младежи и продължително безработни, по принцип с

ниско образование и без професионална подготовка. Значителна част от тях могат и/или са роми, които в най-голяма степен отговарят на критериите. Изследванията показват (А. Желязкова, 2001) обаче, че преобладаващата част от безработните роми (91%) не са участвали в никаква програма за заетост или преквалификация. Преобладаващата част от незначителната част (6%) участвали в подобни програми за заетост казват, че тези програми изобщо не са им помогнали или малко от тях твърдят, че са им помогнали немного. Много малка част от тях по този начин могат да си осигурят по-нататъшна или стабилна заетост. Само 6,8% декларират, че участието в такива програми им е "помогнало много" при намиране на работа.

През м. Януари 1999 г беше приета специална наредба (No 3) за поддържане на регистъра на земеделските производители, която на практика отежни значително състоянието на селските роми. Съгласно нея, всички лица, които отглеждат билки (100 кв.м.), тютюн (1 дка) или една крава се регистрират като земеделски производители и отпадат от регистрите за безработни и респ. за социални помощи. Ромите често отпадат от регистрацията като безработни, тъй като социалните работници, проверяващи верността на изложените от тях данни в молбите им за социално подпомагане, не са открили безработните в домовете им при три последователни проверки, или са получили сигнали, че лицето работи временно, или са го видяли да продава на улицата или пазара стоки. Раздаването на социални помощи на практика често е свързано с напрежение между ромите и социалните работници. Много рядко в бюрата по труда и в службите за социално подпомагане работят роми, които добре познават психиката и нагласата на хората от своята общност и им вдъхват доверие. От значение са и фактите, че

- социалните работници не получават специално обучение за работа с роми, а те са преобладаващата част от клиентите им
- обществото в страната не е все още чувствително към проблемите на малките етнически групи, към проблемите на дискриминацията.

На практика действащите в страната правила за получаването на социални помощи от безработните водят до формиране на пасивно и безотговорно поведение у реципиентите, тъй като социалните служби наказват (спират или отказват получаването на социални помощи) всеки опит на лицето да прояви отговорност и да потърси някаква работа, за да изкара малко пари за прехрана на децата си с труд. Става изключително трудно сега, а още повече в бъдеще, след подобен подход, прилаган в продължение на повече от десетилетие, и наличието на продължителна безработица, реадaptацията на тези хора към труда.

Бедността, както и безработицата е най-масово разпространена при ромите.

В страната по-сериозни опити да се определи бедността в теоретичен аспект бяха направени след 1995-1997 година с използването на различни подходи от икономисти и социолози. Икономистите концентрират своето внимание на причините и последиците от бедността, на нейното измерване и определяне на т.нар. линия на бедността. В изследванията си те се опират на данните на статистиката (информацията от домакинските бюджети, доходите и други) и други официални институции (Министерство на труда и социалната политика, синдикални изследвания и други). Социолозите акцентират на факта, че бедността е нещо повече от ниски доходи, недостатъчни за покриване на основните потребности на личността и семейството, на необходимостта бедността да се разбира като фактор, предопределящ всички останали аспекти от живота на човека. С други думи, социолозите отделят по-голямо внимание на това, как хората изживяват бедността и себе си в новите социални условия (И. Томова, 2000). Бедността за тях (А. Желязкова, 1997) предопределя достъпа до качествено образование и здравеопазване, водене на достоен живот – личното изживяване на определени степени на свобода, съхранено достойнство, задоволителен жизнен стандарт, самочувствие.

В изследването на UNDP от 2002 г на въпроса “Как определяте вашето семейство?”, т.е. материалното му положение

- 48,6 % са отговорили *бедно*
- 30,5% - *мизерно*
- 20,3 % - *средно*
- 0,6%-богато.

От живеещите бедно и мизерно (79%) преобладаващата част живеят на село (85%) и в отдалечени райони.

От анкетираните 38% са отговорили, че гладуват постоянно, 27% - гладуват по 1-2 дни всеки месец и 10% гладуват 1-2 дни през годината. Само 24% от тях са отговорили, че никога не гладуват. Как се справят със ситуацията гладуващите? Най-много признават, че в периода на гладуване вземат пари назаем от съседите (48%), но други (44%) казват, че просто гладуват и не са в състояние да предприемат нещо; 28% вземат храна на заем от съседите, 13% търсят храна по полето и градините (с което си въвличат враждата на своите съседите-производители от други етнически групи); търсят в кофите за боклук (7%), просят (4%), изпращат децата си на улицата да печелят (1,4%). Данните от изследванията (Национален статистически институт, Клуб “Икономика 2000” и др.) сочат наличието на силна връзка между броя на децата и

статуса на бедност; между броя на работещите членове в домакинството и материалното му състояние; между равнището на образование, на заетост и доходи.

Дълбоката криза по отношение на ромите има за резултат тенденция на растяща дезинтеграция на тази етническа група, нейната маргинализация и трайното и ситуиране на социалното дъно. Все по-масово се разпространява при тях алкохолозмът и наркотичната пристрастеност, родителите престават да се грижат за децата си или ги принуждават от много малка възраст да крадат, просят и проституират, за да осигурят необходимите средства за живот.

ИНФОРМАЦИОННИ ИЗТОЧНИЦИ

- 1 Доклад за човешкото развитие на ромите в България, UNDP, IMIR, С., 2002
2. Донков, К., Етническият състав на населението на България, сп. "Статистика", 2/94
3. Желязкова, А., Преглед и оценка на състоянието на малцинствата, коментар на Редовния доклад на ЕК за 2000 г
4. Изследване на ПРООН/МОТ за ромите в петте страни от Централна и Източна Европа, 2001
5. Етнокултурната ситуация в България, 1992, 1995, IIMIR
6. Томова, Ил., 2000, архив на IMIR
7. Формиране на underclass в средите на българските роми, Изследване с р-л проф. П-Е. Митев и д-р И. Томова